چێکردنی ئاشتی بەڕێی توندوتیژییەوە: کامۆ لە جەزائیر رۆبێرت زارێتسکی

لە ئینگلیزییەوە: نەبەز سەمەد

شەست ساڵ لەمەوبەر ئەلبێر کامۆ یەکەم گۆتاردانی خۆی لە کایەی گشتیدا پێشکەشکرد، لە ڕاستیدا گۆتاردانێك بوو، کامۆ خەریك بوو بە ژیانی باجەکەی بدا، هاوکات لە ئامانجەکەشی شکستی هێنا: پاراستنی ژیانی ژمارەیەکی زۆری خەڵکی سیڤیل لە عەرەب و فەڕەنسییەکان لە تیرۆریزمی هەردوو لای فەڕەنسا و جەزائیرییەکان لەکاتی جەنگی سەربەخۆیی جەزائیردا. هۆکارەکانی پشت گۆتاردانەکەی کامۆ تیشکێکی گرنگ دەخاتە سەر ”جەنگی دژە تیرۆر” کە ئێستا خۆرئاوا بۆی دەجەنگێ.

لە سەرەتای ساڵی ١٩٥٦دا، جەنگی نێوان بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی جەزائیر (بەرەی ڕزگاریی نیشتیمانی ‘F.L.N’) و سوپای فەڕەنسا بووە هۆی هێنانەئارای کوشتارگە و گۆماوی خوێن لە هەردوو لادا. لە کوشتارگەکەی دانیشتوانی فیلیپڤیل (Philippeville)ی کۆلۆنیالیستی فەڕەنسییەوە، کە تێیدا پتر لە ١٠٠ کەس لە ژن، منداڵ و پیاو پارچە پارچە و هەنجنکران لە لایەن دراوسێ عەرەبەکانیانەوە؛ تا سیاسەتی ”بەرپرسیارێتی کۆیەکی” کوشتنی بە کۆمەڵی ژنان، منداڵان و پیاوانی عەرەب لە لایەن سەربازانی فەڕەنسا و میلیشیا مەدەنییەکانەوە. لێرەوە نەك تەنیا جەزائیرییەکان، بەڵکو لە زمانی کامۆوە بێژین خودی جەزائیر خۆشی، مرد.

لەبەر ئەم هۆکارە، لە دوانیوەڕۆی ٢٢ی جانیوەری کەمێك پاش سەعات چوار، کامۆ بە نیگەرانی و دەمارگرژییەوە ڕووەو پۆدیۆمەکە هەنگاوی نا، لە سێرکل دو پرۆگرێسی باڵەخانەی موسڵمانان لە ناوەڕاستی پایتەختی جەزائیردا. کامۆ لە گەڕەکێکی چینی کرێکاران لە جەزائیری پایتەخت هاتە ژیانەوە و گەور□ بوو، ئەو لە نێوان دوو جیهانی تەواو جوداوازدا وەستاوە. لە لایەکەوە، پەیوەستبوونێکی سۆزمەندانە بە خەڵك و خاکی جەزائیرەوە، لە لایەکی دیکەشەوە، هەبوونی هاوسۆزییەکی بەهێز بۆ ئیدیالەکانی کۆماری فەڕەنسی: ئازادی، یەکسانی، هاوەڵێتی (برایەتی!). سەرەتا وەك ڕۆژنامەنووس و پاشان وەك ڕۆماننووس و

گۆتارنووس کە ئیشەکەی زوو بەرەو خەڵاتی نوبڵی ئەدەبی دەبات؛ کامۆ بۆ درێژکردنەوەی ئیدیالەکانی کۆماری فەڕەنسی بۆ هەشت ملیۆن عەرەب و بەربەر کە لەژێر حوکمی فەڕەنسیدا دەژین خەبات دەکا. کامۆ بە پێچەوانەی زۆر لە ئەنـــدامانی پیـــدس_نۆیرس (pieds_ noirs) ەوە لە لایەن مێژوویەکی ستەمکارانە و دیفاکتۆی هەڵاوردن دژ بە عەرەبەکان و بەربەرەکانەوە شۆککرابوو. کامۆ دەستبەرداری ئەو هیوایە نەدەبوو کە ”جەزائیری فەڕەنسی” دەتوانێ بە فەڕەنسی بمێنێتەوە کاتێك کە بە تەواوی بۆ دیموکراسی وەردەگۆڕێ. کـامۆ سوربــوو لەســەر ئەوەی کە پیدس_نۆیرس (خەڵکانی فەڕەنسی کۆچپێکراو بۆ کۆلۆنی□کانی باکوری ئەفریکا: جەزائیر، مەغریب و تونس_ ن.س) ەکان و عەرەبەکان ”مەحکومن بۆ پێکەوەژیان”.

هەرچەنـدە لە سـاڵی ١٩٥٦دا کـامۆ ترسی ئەوەی هەبـوو کە ئەوان لە جیاتیان مەحکومن بۆ کوشتنی یەکدی. ئاگری گریمانەی کۆتایی نەهاتن بەم جەنگە خوێناوییە بەڕێی کرداری تیرۆر دژی خەڵکی سیڤیلەوە خۆش دەکرا، ئەمە زۆر ئازاربەخشە بۆ پێوە خەریکبوون و ئەزموون کردن. کامۆ بە هاوڕێیەکی دەڵێ: جەزائیر ”خزێنراوەتە نێو قوڕگمەوە” بە یەکسانی لەگەڵ ژەمە دەرمانی بوێری و بێهیواییدا. لە درەنگانی ١٩٥٥دا کامۆ لە گۆڤاری لی ئێکسپرێس زنجیرەیەک سەرگۆتار دەنووسێ و بۆ ڕێککەوتن و ڕاگرتنی شەڕی سیڤیل ئارگومێنت دەکات. ڕێککەوتنی نێوان پاریس و ئێف. ئێڵ. ئێن (بەرەی ڕزگاریی نیشتیمانی)، کامۆ وەك مەحــاڵ ئەو ڕێککەوتنەی دەبینــی: ئــاخر توندوتیژی ئەو جۆرە ڕێککەوتنە بەلاوە دەنێ.

بەڵام داخۆ هەردوو لا ناتوانن هاوڕابن ل□ بارەی توندوتیژی نەنواندن بەرانبەر سیڤیلەکان؟ گەر ناتوانن، کامۆ دەنووسێ، ئەوا ”جەزائیر تەنیا دەبێ بە شوێنی نیشتەجێبوونی بکوژان و قوربانییەکان. بۆیە ئەوسا تەنیـا مەرگ بێتـاوان دەبێ.” ڕاگەیانـدنی ئەمە لە پاریسی دوورەوە زۆر ئاسانە بۆ هاندان و پاڵنان، بۆیە کامۆ بڕیاردەدا لە کایەی گشتیدا گۆتاربدا و ژیانی بخاتە مەترسییەوە بۆ ئەم کردارەی لە جەزائیری زێدی خۆیدا. جەزائیرییەکان چاوەڕێیان دەکرد: نزیکەی ١٥٠٠ لێڕوانەر لە ژن و پیـاو، فەڕەنسـی و موسـڵمان، ڕۆشنـبیر و دووکاندار هۆڵەکەیان پڕکردبوو. کەشی ناو هۆڵەکە گرژ و ئاڵۆز بوو، بەتـایبەتی بەهۆی بیرکـردنەوە لە ڕوودانـی شتێکـی خـراپ لە لایەن فەڕەنسـی□ کۆلۆنیالیسـتەکانەوە لە دژی چـالاکییەکە کە لە دەرەوەی بیناکە کۆببوونەوە. کامۆ بە ئامادبووانی گۆت: ئەوە ئەرکی منە وەك جەزائیرییەکـی فەڕەنسـی و وەك نووسـەر ”داوایەکـی سادە بۆ

مر□قبوونتان بکەم"، کامۆ د□گ□□ت□و□ ب□ ئ□و ه□و□ی س□ر□تا ل□ گ□قاری لی ئێکسپرێس داویەتی: پێشنیازی ڕێککەوتنی سیفیل لە نێوان بەرەی ڕزگاریی نیشتیمانی و دەسەڵاتدارانی فەڕەنسی دەکا. سەیرێکی چواردەوری هۆڵەکە دەکا و ئەوە ڕادەگەیەنێ کە ئەو نەهاتووە تاکو داوا لە گوێگرەکانی بکا "واز لە هیچ بیروباوەڕێکی خۆیان بهێنن." کامۆ بەبێ ڕەچاوکردنی تێکشکاندنی پرنسیپە ئیدیۆلۆگی، سیاسی و مێژووییەکانی گوێگرەکانی بەردەوام دەبێ و دەڵێ: "بەڕێی هیچ پرنسیپێکەوە ڕەوایەتی بۆ کوشتنی خەڵکی بێتاوان نابرێتەوە". کامۆ سورە لەسەر ئەوەی کە ئەو هیچ وەهمێکی نییە: چارەسەرکردنی "دۆخی ئێستا" لە دەرەوەی دەسەڵاتی ئەودایە. لەبری ئەوە کامۆ گوێگرەکانی هاندەدا "بۆ ڕاگەیاندنی ئەوە کە: کوشتاری خەڵکی بێتاوان وەها دەکا ئەو دۆخە نالێبوردە بێ".

هێشتاش کوشتاری خەڵکی بێتاوان بۆ شەش ساڵی دیکە بەردەوام دەبێ. تەنانەت کاتێ کامۆ قسەدەکا، لە دەرەوە جەماوەر زۆر توڕەن لە "خیانەت"ەکەی ئەو لە جەزائیری فەڕەنسی، جەماوەر لە دەرەوە هاوار بۆ هەڵواسینی کامۆ دەکەن. بەڵام کامۆ ڕەتی دەکاتەوە هۆڵەکە جێبهێڵێ تاکو قسەکانی تەواو دەکا، ئینجا بۆ پاراستنی لە لایەن هاوڕێکانییەوە بە پا□□نان د□برد□ت□ دەرەوە. پاش چەند ڕۆژ و هەفتەیەك کامۆ بۆی دەردەکەوێ قسەکانی کاریگەری لەسەر هیچ لایەکیان نەنواندووە، ئەو هەرگیز جارێکی دیکە لە کایەی گشتیدا سەبارەت بە جەزائیر نەپ□یقیی□و□ _ ب□□د□نگییەکەی بە مەرگی کۆتایی هات لە ڕووداوی ئۆتۆمبیل لە ساڵی ١٩٦٠دا_ بەڵام تیرۆر لە زێدی کامۆ هەر بەردەوام بوو تاکو ڕێککەوتننامەی ئاشتی ئیفان لە نێوان بەرەی ڕزگاریی نیشتیمانی و فەڕەنسا، لە ساڵی ١٩٦٢دا واژۆکرا.
داخۆ گۆتاردانەکەی کامۆ چ پەیوەندییەکی بە سەردەمی ئێستامانەوە هەیە؟ نەك تەنیا شکستهێنان لە بەدەستهێنانی ئامانجەکەی، بەڵکو هاوکات کارەکتەری تیرۆریزمی ئەوسا و ئێستا لە یەکدی جودان. تاڕادەیەکی زۆر بەکارهێنانی تیرۆر لە لایەن بەرەی ڕزگاریی نیشتیمانییەوە تاکتیکی بووە: لە ڕێگەی تەقینەوە و کوشتارەکانیانەوە، بزووتنەوەکە ویستویانە چەوساندنەوە و ستەمکارییەکانی فەڕەنسا ڕابگرن و ئەندامە عەرەب و بەربەرەکانیشیان ڕادیکالیزە بکەن. هەروەها ویستویانە کۆمەڵەی پیدس_نۆریس لە مۆڕاڵ بخەن (دیمۆڕالیزەی بکەن) و ئەوە ڕوون بکەنەوە کە ئەوان لە جەزائیر هیچ ئایندەیەکیان نییە. کاتێ ئامانجەکانیان بەدەست هێنا بەرەی ڕزگاریی نیشتیمانی کۆتاییان بە کەمپەینی تیرۆرەکەیان هێنا دژی فەڕەنسا (هەرچەندە بەردەوام بوون

لە تۆقاندن و تیرۆرکردنی هاووڵاتییەکانی خۆیان). هەروەها فەڕەنسییەکانیش کۆتاییان بە بەکارهێنانی ئەشکەنجە و تیرۆریزم هێنا (هەرچەندە جەزائیرییە فەڕەنسییەکان وازیان لە بیرواڕاکانی خۆیان نەهێنابوو و چەند جار هەوڵی تیرۆرکردنی شارل دی گۆلیان دا).

موجاهیدەکانی دەوڵەتی ئیسلامی (داعش) کە لە ١٣ی نۆڤەمبەردا ١٣٠ هاووڵاتی سیڤیلیان لە پاریس کوشت، هەرچەندە ئەوان تاکتیکڤانی تیرۆر نین. بێگومان کردارەکانی تیرۆریزم بۆ دەوڵەتی ئیسلامی ئامرازێکی بەهێزی هاندانن. بەڵام بۆ زۆر لە ژن و پیاوە گەنجەکانی لەدایکبووی گەڕەکە دوورەکانی پاریس و برۆکسل، دەرفەتی شکستپێهێنانی تیرۆر کاریگەرییەکی گەورەی نییە بۆ پێوەخەریکبوون، نە هێرشە ئاسمانییەکانی فەڕەنسا لە سوریا و نە خەونی دروستکردنی خەلافەتی ئیسلامی لە رۆژهەڵاتی ناڤینەوە تا بەلکان بگرێتەوە. لە جیاتییان ڕەنگە وەك نیهلیزمێکی سادە باشتر کرداربنووێنێ. بەم شێوەیەش لە خۆیدا ئامانجە.
بێگومان، کامۆ دەی زانی کە فەرمانە مۆڕاڵیییەکەی ئەو بۆ _پاراستنی خەڵکانی بێتاوان_ هیچی دیکە پتر لە گروپی کچەکانی سکۆتس لەگەڵ نیهلیستەکاندا پەسەندکراو نییە.
بەڵام تیرۆریستانی ئاڵا ڕەشەکەی دەوڵەتی ئیسلامی گوێگری کامۆ نین: ئێمە گوێگری ئەوین. کامۆ ئەوەی دەناسییەوە کە ئەو توندوتیژییانەی دەخزێنرێنە نێو ژیانی ڕۆژانەوە چۆن رێکدەخرێن. هەرچەندە کەسی پاسیڤیست (دژەش□□/ئ□اشتیگەرا)ش دەزانێ توندوتیژی لە ساتە ڕەخنەییەکاندا، جەوهەری و کرۆکییە ئەگەر ئێمە مرۆڤایەتی خۆمان پاراستبێ. ئەوە کەیسەکەی ئەڵمانیای هیتلەرە _لە داواکارییە نوشوستییەکەیەوە بۆ بەکارهێنانی توندوتیژی لەسەر ئاستێکی فراوان_ و هۆکارەکەی بۆ بەشداریکردن لە بەرگریدا. (لەکاتی ئازادکردنی پاریس لە ساڵی ١٩٤٤ کامۆ سەرنووسەری کاریگەرترین گۆڤار _کۆمبات_ بوو کە گۆڤارێکی نهێنی و نایاسایی بوو.
ئەو گۆڤارە تەنیا ڕووی ئێکزیستێنسیالیزمی فەڕەنسی نەبوو، بەڵکو ڕووی بەرگری فەڕەنسیش بوو). لە ساڵی ١٩٤٣دا باسکردنی هاوڕێیەکی ئەندێشەیی ئەڵمانی، کە بە ئامێزگرتنەوەی بۆ نازی هاوکات ئامێزی بۆ نێهلێزمیش کرد بۆوە. کامۆ ئاماژە بەوە دەدا: ”کردنی توندتیژی زۆر ئاسانە کاتێ توندوتیژی بۆ تۆ زۆر لە هزرین سروشتیتر بێ” هەرچەندە ئەوە هەوڵێکی زۆر گەورەتری دەوێ ”تۆ شەڕبکەی، لە کاتێکدا ڕقت لە جەنگە”.
کامۆ بەڕوونی ئەوە دەبینێ کە ئێمە لەو سات□ن□دا چۆن مرۆڤبوونی

خەمان لەدەستدەدەین و دەدڕێنین. لە کتێبی "یاخی"دا، کامۆ دەیەوێ جیاوازییەکی ڕیشەیی لە نێوان یاخیبوون و شۆڕشدا بکا. ئەو دەنووسێ کاتێك کوشتنی ئەوانی دی دەبێ بە ناچاری، ئەوا بە هیچ شێوەیەك نابێ ڕەوایەتی بەو کوشتنە بدرێ. یاخی ڕاستەقینە کاتێ سورە لەسەر مرۆڤبوونی خۆی، ئەوا هەرگیز مرۆڤبوونی ئەوانی دیکەش لەبیرناکات. ئەو تەنیا دژی هەوڵەکانی چەوسێنەرەکەی بە نامرۆڤاندنی ئەو بەرگری ناکا، بەڵکو لە بەرانبەردا بەرەنگاری پەرچاندنەکانی خۆشی بە نامرۆڤاندنی ئەوان دەبێتەوە.
کاردانەوە، بەهەمان شێوەی شۆڕش ئاسان دێتەگۆڕێ، هەردووکیان بێڕێزی بە سنوورەکان دەکەن و توندڕەوی پەسەند دەکەن. لە لایەکی دیکەوە، بۆ کامۆ یاخبوون "هیچ نییە جگە لە تەنگژەیەکی پێتی". وەك ئەو لە سەرگەتارەکانی لی ئێکسپرێس دەنووسێ ئەوە شتێکی سروشتییە بۆ کەسێکی چەوساوە، جا چ فەڕەنسییەك لەژێر دەسەڵاتی نازی بێ یان جەزائیرییەکی عەرەب لەژێر دەسەڵاتی فەڕەنسی، بەناوی دادەوە چەك هەڵگرێ. بەڵام وەك چۆن "گەرەکە کەسێك هەرگیز لە داواکاری داد بۆ کەسی چەوساوە وازنەهینێ، ئەوا لەرەدا سنوور هەن لە پشتی ئەو کەسە کە ناتوانێ ئەو نادادیانە بسەلمێنێ کە بە ناوی ئەوەوە کراون".

هەرچەندە لە یەکەم بینیندا پارادۆکسییە، بەڵام یاخیبوون باشترین هێلی پاراستنی مرۆڤبوونمان پیشاندەدا. زمانی سیاسی لە هەردوو لای ئەتلەنتیک نەك تەنیا بە بەردەوامی دوژمنە ڕاستەقینەکان لە مرۆڤبوون دەخەن، بەڵکو سەرجەم مرۆڤانی سەر بە هەمان ئاینیش لە مرۆڤبوون دەخەن. بۆ وەسفکردنی گۆشەکردنی شەپۆلی پەنابەرە سورییەکان بە شێوەیەک وەك ‘داگیرکەر’ یان ‘جانەوەر’ یان ناساندنی ئەو موسڵمانانەی لە جادەکانی پاریس نوێژ دەکەن وەك ‘داگیرکەر’، بۆ بە ڕەوانی قسەکردن لەبارەی بۆمبڕێژکردنەکانی دەوڵەتی ئیسلامی و ئەو شارانەی داگیری کردوون یان ڕاگەیاندنی سەرجەم پەنابەرە موسڵمانەکانی وەها تێکەمان وەك کەسانی ناپەسەند یان پێشنیازکردن بەوەی ئێمە ئەوانە بکوژین کە پەیوەندییان بە بکوژەکانی دەوڵەتی ئیسلامییەوە هەیە، ئەوا ئێمە پێشێلی سنوورەکانی بەرگری لە خۆکردن دەکەین دژی کردارە نامرۆڤایەتییەکان کە لە لایەن کامۆوە داڕێژراون.

گەر کامۆ ئێستا لە ژیاندابوایە، ئەوا یەکسەر دەوڵەتی ئیسلامی بەهەمان شێوەی نازیزم وەك دوژمنێکی ناجۆر و نەهلیستی دەناساند، هەروەها وەك دوژمنێك کە پێویستە ئێمە بەتوندی لە دژی خەبات بکەین. هاوکات ئەو ئێمەی ئاگادارەکردەوە ئەوە لە بیرنەکەین ئێمە

کەین و بەچی شێوە دەکەین. کامۆ لە کۆتایی کتێبی "یاخی"دا دەنووسێ لۆگیکی یاخی ئەوەیە "خزمەتی داد بکا تاکو ڕێگەنەدا نادادی بە دۆخی مرۆڤ بێتەئاراوە، هەروەها سوربێ لەسەر زمانێکی سادە تاکو جیهانی درۆکان گەشەنەکا".

چەند ئەبسۆرد (مجرد)ە، لە لایەکەوە، لەبارەی شتێکەوە بهزری کە دەبێ پێچەوانە بێ؛ چەند ئەبسەوردە، لە لایەکی دیکەوە، لە بارەی شتێکەوە بهزری کە دەشێ جودا بێ لەوەی ئێستا هەیە. کاتێ ئەم تەنگژەیە بەتەواوی کامۆ بەدەنگ دەکا، ڕەنگە ئێستا بتوانێ ئەوانە هانبدا، کە بە دوای حوکمکردنی ئەمەدا دەگەڕێن بۆ پەرچاندن لەسەر فەرمانە دادییە ڕاستەقینەکان و هزرین سەبارەت بە کاریگەرییەکانی ئەو وشانەی کە ئەوان لە ژیانی ڕاستەقینەدا هەڵەی دەبژێرن و بەکاری دەهێنن.

شیعر و هۆلۆکۆست … ناڵە حەسەن

هۆلۆکۆست بە مانای کوشتنی بە کۆمەڵ دێت یان هەوڵدان بۆ سڕینەوە و لەناوبردنی کۆمەڵگەیەک یان کەسانێک بەهۆی / جیاوازی ڕەگەز ، ئایین ، پێست …. یان هەر جیاوازییەکی تر . هۆلۆکۆست و گینۆساید ، لە مێژووی مرۆڤایەتیدا لە زۆر شوێن و سەردەمدا ڕوویانداوە. هەروەک هۆلۆکۆستی جولەکەکان لەلایەن هیتلەر و ئەلمانیای نازی ، لە ساڵی ١٩٣٩ تا ساڵی ١٩٤٥ بەردەوامبوو ، ئاکامەکەش شەش ملیۆن مرۆڤی جولەکە بوونە قوربانی ، هۆکارەکەش بە پێی لێکدانەوە و بۆچوونی هیتلەر و نازییەکان ، گوایە یەکێک لە هۆکاری دۆڕانیان لە جەنگی یەکەمی جیهانی ، جولەکەکان بوون کەوا ، یارمەتی دوژمنییان داوە و لە پشتەوا خەنجەری ژەهراوییان لێداون . هەربۆیە هەوڵدەدەن تۆڵەیان لێ بسێننەوە ، ئەنجامەکەش بە هۆلۆکۆست کۆتایی هات .. لێرەدا مەبەستمانە بەدواداچوونێک بۆ شیعر و هۆلۆکۆست بکەین ، دەمانەوێ هەڵوەستە لەسەر ئەوە بکەین ، کەوا شیعر لە توانای دا هەیە ئەم جۆرە ڕووداو و کارەساتە مێژووییانە بنووسێتەوە ؟ یان لە نووسینەوەی کارەساتێکی تراژیدیای جەرگبڕی وەک هۆلۆکۆست یان ئەنفال ، کە هەزارەها یان ملیۆنەها مرۆڤ دەبنە قوربانی . ئایا زمانی شیعر چۆن ئیش دەکات ؟ یان لەم جۆرە دەقە شیعرییانە چۆن

مامەڵە لەگەڵ زمان دەکرێت ؟ هەروەک دەزانین زمانی شیعر و ئەدەبیات وا پێویست دەکات زمانێکی جیاواز بێت لە زمانی قسە کردن بەمانای ، زمانێک بێت لادانی تیابێت و جیاواز بێ ، هەروەها ئیش لەسەر داهێنان بکات بەمەبەستی بەرهەمهێنانی جوانی .
یان لەمجۆرە دەقە شیعرییانەی کە ڕوودا و کارەساتە گەورە مێژووییەکان دەنووسنەوە ، چۆن ئیش لەسەر کۆد و هێماکان دەکرێت ؟ یان زمان لە نێو ڕووبەری مەرگ بە چ شێوەیەک مامەڵە لەگەڵ وشە و سیستەمە ڕێزمانییەکان دەکات ؟ یان خودی کەسەکان و شاعیرەکان ، ئەوانەی لە نێو ڕووداوەکان بوون و دواتر ڕزگارییان بووە ، جیاوازی زمان و ئاستی داهێنانی دەقە شیعرییەکانییان ، لەگەڵ ئەو کەس و شاعیرانەی کە لە دەرەوەی ڕووداوەکان بوون چۆنە ..؟ نازییەکان ئەو هێزە فاشیستە بوون پێش کوشتنی مرۆڤەکان ، کتێبەکانییان سووتاند ، ئاگرییان لە فەلسەفە و ئەدەب و زانست و مەعریفە بەردا .. هۆلۆکۆست کارەساتێک بوو ، ژیانی لە ملیۆنەها مرۆڤ سەندەوە ، خوێن و ئومێدی ملیۆنەهای خنکاند ، مردنی بەوکەسانەش بەخشی کە لە ژیان مانەوە ، هەندێ کەس لە هۆلۆکۆست ڕزگارییان بوو بەڵام ، تا مردن لە گەڵ خەیاڵ و بیرکردنەوە ڕەشەکان و لەگەڵ یادگارییە تاڵەکان ژیانییان بەسەر برد .

ئەوانەی لە هۆلۆکۆست بەشدار بوون ، ڕۆژانە لەگەڵ برسییەتی و ترس و تۆقاندن و کاری قورس ڕووبەڕوو بوون ، کوشتن و سووتاندنی کەسە نزیکەکان و هاوڕێکانییان بە بەرچاویانەوە ، زۆرێک لە شاعیر و ڕۆماننووسەکان ، ئەوانەی شیعر و ڕۆمانەکانییان بە هۆلۆکۆست نووسیوە ، زۆتر مەبەستییان خۆ بەتاڵکردنەوە بوو ، لەدەست بیرکە ڕەشەکان و خوێن و خەیاڵە مەرگئامێزەکان ، هۆلۆکۆست بە مانای درێژبوونەوەی مەرگ بە نێو ژیان . هەروەک (ماریان کامپینسکی) شاعیر و نووسەری پۆلەندی ، یەکێک لە ڕزگاربووانی هۆلۆکۆست ، لە کتێبێکدا بە ناوی (منتان لە بیر بێ) ، باسی ئەو ئازار و موعاناتەی خۆی دەکات ..
کتێبەکە باس لە بە هۆلۆکۆست بوونی خۆیی و کەسە پۆلەندییەکانی شارەکەی خۆی دەکات ، لە کاتی هاتنی نازییەکان و گواستنەوەیان بۆ کەمپەکان و تا ئازادبوون و ڕزگاربوونییان ، چیرۆکی ژیانی نێو هۆلۆکۆست و دوای هۆلۆکۆستیش دەگێڕێتەوە . هەر لەم کتێبەدا باسی ئەو ئازار و خەیاڵە مەرگئامێزەی کە شەوانان ناهێڵی بخەون ، خەیاڵە ناخۆشەکان هەراسانی کردوون و بارێکی دەروونی شێواوی بۆ دروست کردوون . بۆ خۆ بەتاڵکردنەوە لەم خەیاڵە مەرگئامێزانە ، شەوانان لە تاو ئازار و فرمێسک دەستی دەدایە قەڵەم و هەست و ناخ

و خۆی دەنووسییەوە ، لە سەرەتای کتێبەکە باس لەم ژان و میحنەتانەی خۆی دەکات ، هەر لەوکاتانە شیعری (ناتوانین لەبیری کەین) ی نووسیوە .

ئەم شیعرە و زۆرێک لە شیعرەکانی تری زادەی ئەم بیرکردنەوانە و ئەم چرکەساتانەن ، بە نموونە شیعرەکانی (بەرائەت ، من کەم ، گەنجینەی ژیان و چەندانی تر …) ، نەک تەنها شیعری ئەم خانمە زۆربەی ئەو شاعیرانەی ، شیعریان بە هەڵکەوت نووسیوە لە شیعرەکانیاندا ، باس لە مردنی بە کۆمەڵ و ئەشوئازارێکی بێوێنە و یادگارییە ڕەش و تاڵەکان دەکەن ، یان باس لە فاشییەت و مامەڵەی نامرۆیانەی نازییەکان دەکەن . شاعیرێکی تر بە ناوی (مارتین نیمۆلەر) لە شیعرێکدا بە ناوی (یەکەمینجار کە هاتن) .. ناوەڕۆکی شیعرەکە باس لە هاتنی نازییەکان دەکات ، یەکەمینجار کە دێن ، چۆن وەک رەشبگیرییەکی سەرتاپایی هەموو کەسێک دەبەن ، داواتر هەرخۆی بە تەنیا دەمێنێتەوە ، پاشان خۆشی دەبەن ، ڕەشبگیرییەک / لە کەس نابوورن و دەست لە کەس ناپارێزن ، زانا ، دانا ، شاعیر ، ڕۆمانووس ، فەیلەسوف ، کاسبکار ، هەرکەسێک تەنها جوولەکە بێت و بەس ، یان خانمە شاعیرێکی تر بە ناوی (بەربارە سینەک) لە شیعرێکدا بە ناوی (لە دەرزەمانەوە) باس لە کارەساتی هەڵکەوت دەکات ، بە زمانێکی شیرین و جوان ، باس لە سادەیی خەڵک دەکات ، کە چۆن هەموویان لە ئامێزی خۆشەویستی بە یەکتری ، لە ئامێزی خەون و ئومێدەکانیاندا دەژیان ، بەڵام لە پڕێکا هەڵکەوت وەک ڕەشەبایەک دێت زۆر نامرۆڤانە و دەندا ژیانی ملیۆنەها کەس کۆتایی پێ دەهێنێت . سەرەتای شیعرەکە وا دەست پێدەکات (ئێمە یاریمان دەکرد و پێدەکەنین و خۆشەویست بووین ، لە باوەشی دایک و باوکمان دەریانهێنانین و فڕێدراینە نێو ئاگر ، ئێمە تەنها منداڵ بووین و هیچیتر ….) ئەگەر سەیری شیعرەکانی هەڵکەوت بکەین دەبینین ، هەموویان لە ڕووی فۆرم و مانا و تەنانەت پێکهاتەی شیعریەوە لە یەکترییەوە نزیکن ، هەموویان زێتر مامەڵە لەگەڵ مردن دەکەن ، مردن ڕووبەرێکی فراوانی داگیر کردووە ، هەموو باس لە بەرائەتی مرۆڤەکان دەکەن ، ئەوانەی بە بێ هۆ لە ژیان دوور خرانەوە و لە هەموو خۆشییەکان و جوانییەکان بێبەش کران ، هەر لەبەرئەوەی تەنها جولەکە بوون ، هەموو باسی دڕندەیی و ڕەفتارە نامرۆییەکانی نازییە فاشیستەکان دەکەن .. بەمانایەکی تر ، شیعری هەڵکەوت ، هەندەی مامەڵەکردنە لەگەڵ مردن و برسییەتی و ئێش و ئازار یان خەون و خەیاڵە ترسناکەکان ، هەندە مامەڵەکردن نییە لەگەڵ زەمان و وشە و هێما و بنەما شیعرییەکان .. یاخود

هەوڵدان بۆ بەكارهێنانى فۆڕمى نوێ و جياواز ، زياتر ئيشيان لەسەر ناوەڕۆك و ماناى شيعرەكان دەكرد .

ئەوەش بەماناى ئەوەى نييە كە شيعرىيەت لە شيعرەكانى هۆلۆكۆست دا نييە ، بە شێوەيەكى گشتى لە شيعردا ، پەيوەندى نێوان فۆڕم و ناوەڕۆك پەيوەندييەكى هاوتەريب و توندوتۆڵ و لێكنەپچڕاوە ، هەريەكە و بە جۆرێك جوانى بەرهەمدەهێنن و پەخشى دەكەن بە نێو ڕووبەرى دەقەكەدا ، لە هەندێ شيعر ، فۆڕمەكان زاڵ دەبن و زێتر لە نێو ڕووبەرى جوانى دەق دەردەكەون ، لە هەندێكيان ناوەڕۆكەكە ، لە هەندێكيان هەردووك پێكەوە . لە شيعرەكانى هۆلۆكۆست زێتر ناوەڕۆكەكان دەبنە پنتى بەخشينى ئارامى و چێژ و جوانى ، يان دەبن بە سەرچاوەيەك بۆ وەبەرهەمهێنانى جوانى و چێژ . ئەويش بە هۆى دەستەبەربوونى ئەم مانا قووڵ و ئەم هەستە مرۆييانەى كە لە نێو شيعرەكان دەخرێنە ڕوو .. ئاخر ئاسان نييە ، مامەڵەكردن لەگەڵ ڕووداوێك يان كارەساتێكى گەورە و جەرگبڕى وەك هۆلۆكۆست ، ديارە باوەڕمان بەوە هەيە كە شيعر ، دەتوانێ تەواوى ژيان بنووسێتەوە بە هۆلۆكۆستيشەوە ، يان بە هەموو كارەسات و دياردەكان و بە هەموو روو□ب□رەكانييەوە .

لە نووسينەوەى هۆلۆكۆست و ڕووداوە تراژيدىيەكان ، زۆرجاران شيعر دەبێتە هۆكار تا ئەوەى ئامانج بێت ، زۆربەى ئەو شاعيرانەى شيعرىيان بۆ هۆلۆكۆست نووسيوە ، بەتايبەت ئەوانەى لە كارەساتەكە بەشدار بوون ، بە ماناى ئەو كەسانەو تا كۆتايى ، لە نێو مردن و برسييەتى و ئازارەكاندا مابوونەوە ، دواى ڕزگاربوونيش ، مردن و خەون و خەياڵە ناخۆش و تاڵەكان ، بەشێك بوون لە ژيان و بيركردنەوەكانييان ، ئەوانە بۆ دوو مەبەست شيعرەكانييان دەنووسى ، يەكەم / بۆ خۆبەتاڵكردنەوە ، دووەم / بۆ گەياندنى كارەساتى

هۆلۆکۆست وەکو خۆی . ئەم (خۆبەتاڵکردنەوە و گەیاندنە) سێبەری کردبوو بەسەر هەموو شیعرەکاندا ، وایکردبوو هەموو شیعرەکان هۆکارێک بن بۆ ئەم دوو مەبەستە ، ئەوەتا (ماریان کامپینسکی) بە ڕوون و ئاشکرا لە شوێنێکی کتێبەکەی باسیکردووە کەوا ، هیچ شەوێک نەیتوانیوە بەئاسایی بخەوێ ، درەنگە شەوان ، گەورەترین ئازاری دەبینی بەدەست خەیاڵە ناخۆشەکان ، شەوانان لە جیاتی خەو کاری فرمێسک ڕشتن و گریان و ئازار چەشتن بووە ، گریان بۆ شەش مل□□ن قوربانی ، گریان بۆ ناسکترین و جوانترین تەمەنی لەدەستچووی ، چونکە کاتێک نازییەکان دەگەنە پۆلەند دوای سێ مانگ (ماریان) تەمەنی دەبێتە چواردە ساڵ ، واتا مێردمنداڵی و سەرەتای گەنجێتی ، کاتێک ڕزگاریی‌یان دەبێ و هۆلۆکۆست کۆتایی دێت ، ئەم تەمەنی دەبێتە نۆزدە ساڵ ، لە ڕاستیدا ڕزگاربوونییان هەرئەوەندە بوو ، لە کەمپەکان و لە دەست برسی□□تی □زگاریی‌یان دەبێ ، ئازاد دەبن و د□گ□□ن□وە نێو ئاوەدانی ، ئەگینا ، مەرگ هەر لە گەڵیاندا دەمێنێتەوە و دەبێتە بەشێک لە بوون و ئایندەیان ..! بۆیە هەموو شەوێک خەیاڵە ناخۆشەکان و بیرکردنەوەکان ، بە جۆرێک فشاری ڕۆحی و دەروونیی‌یان بۆ دەهێنا ، تا ئاستی ئەوەی هەندێجار جەستەی ڕەق دەبوو وەک سەهۆڵ ، ناچار دەبوو ئەم هەستە خەمناك و مەرگاوییەی ، لە نووسین و شیعرەکانی خۆی دەرب□□ و خۆی بەتاڵدەکردەوە ..! لەلایەکیتریش مەبەستییان بوو ، ئەم کارەساتە تراژیدیا و گەورەیەی هۆلۆکۆست وەکو خۆی بگەیەنن ، چ بۆ دنیا و چ بۆ نەوەکانی داهاتوو. ئەگەر ل□□ر□وە لە (گۆڕستانی چراکان) ی شێرکۆ بێکەس ورد بینەوە ، کە وەک دەقێکی درێژ بۆ (ئەنفال) نووسراوە ، بە بەراورد لەگەڵ ئەو شیعرانەی بۆ هۆلۆکۆست ، دەبینین لایەنی زمانەوانی و ئیستاتیکا و شیعرییەت و داهێنان لە ئاستێکی بەرزدایە ، زێتر ئیش لەسەر تەکنیک و هونەری زمان کرایە لە هەمانکاتیش ناو□□ک□کی قووڵ و پڕ مانا و بەرزی هەیە .. پێکهاتە زمانییەکەی دەق بە تایبەت ، میتافۆر و ئاماژە و هیما و وشە و دەستەواژەکان زۆر سەرنجڕاکێش و پڕن لە ئیستاتیکای شیعری .

دیارە لەلایەک ، ئەوە پەیوەندی بە توانا و ئەزموونی شاعیرەکەوە هەیە ، لەلایەکیتر / پەیوەندی بە خاڵێکی جەوهەری هەیە ئەویش ، لە (گۆڕستانی چراکان) دا / شیعر ئامانجە نەک هۆکار ، (شێرکۆ بێکەس) تەنها مەبەستی خۆبەتاڵکردنەوە و گەیاندن نەبووە ، (شێرکۆ بێکەس) مەبەستی بووە (ئەنفال) بکات بە شیعر ، بە مانایەکیتر بە زمانی شیعر ئەنفال بنووسێتەوە ، یان بەرگی شیعر بکاتە بەر ئەنفال ، بۆیە دەبینین لە نێو دەقەکەدا ، لەسەر زۆر

ڕەهەند و چەمکی جیاواز ئیش دەکات وەک (سەفەر ، عەشق ، مقاوەمەت ، مەرگ ، یادەوەری ، هەستی نەتەوەیی ... زۆر چەمک و ڕەهەندی تر) گۆڕستانی چراکان چ وەک ناونیشان چ وەک دەق پڕاوپڕە لە داهێنان و جوانکاری شیعری ، ئەم قەسیدەیە بە سەلیقە و توانا و هەناسەیەکی درێژەوە نووسراوە ، هەرچەندە لە زۆر شوێن گێڕانەوەیەکی ڕووت سایە دەکات بە سەر دەقەکە و زمانی شیعر لە زمانی چیرۆک نزیک دەبێتەوە ، ئەمەش شاعیر بە مەبەستەوە ئەوەی کردووە ، هەر بۆیە دەقە درێژەکانی ناوناون (دەقی ئاوەڵا) ، شێرکۆ بێکەس بە دەربڕینێکی پڕ لە ئیستاتیکای شیعری لە (گۆڕستانی چراکان) دەڵێ ، (سەفەرە بە سواری تراویلکە و بە سواری هەواڵی ناوەخت .. / سەفەرە بە مەملەکەتە لە شارەکانی خۆڵەمێش ... / یان سەفەرێک پڕ لە ئێسک و پروسکی هەتاو ...!) ئەم دەربڕینە شیعرییانە گەتە و دەربڕینی جوان و ناسک و شیعریین ، تا ئاستێکی بەرز چێژ و ئارامیی بە ڕۆحی خوێنەرەکان دەبەخشن...! ، (سەفەرێک پڕ لە ئێسک و پروسکی هەتاو) بە مانای ، سەفەرێک پڕ لە مەرگی هەتاو ، یانی سەفەری مەرگ و نەگەڕانەوە / یانی ئەنفال ...! ئێسک و پروسک ، ئاماژەیە بە مەرگ ، مەرگ دوا پەنتی سەفەرەکەیە ، مەرگ مانایەک یان شوناسێک بە سەفەرەکە دەبەخشێ و دەبێتە (سەفەری مەرگ) .

ئەمەش ئاماژەیە بە ئەنفال ، ئیشکردن لەسەر وشەکان و ئاماژە و میتافۆرەکان و یان ئەمشەوە مامەڵەکردنە لەگەڵ زمان ، بەستەکی قووڵی بە قەسیدەکە داوە ، دەبینین لە (گۆڕستانی چراکان) مەرگ تاکە چەمک و تاکە ڕووبەر نییە کە شیرکۆ بێکەس ئیشی لەسەر کردبێ ، ڕەنگە ئەمەش هۆکارەکەی بە ئەوە بگەڕێتەوە کە ، شێرکۆ بێکەس ، یەکێک نەبووە لە ئەنفالبووەکان ، کەسێک نەبووە لە نێو بیابانەکان و لە نێو چاڵەکان ڕاکشابێ ، لە نێو قیژە و هاوارەکان ، مردنی بە چاوەکانی خۆی بینیبێ ، بە مانای شێرکۆ بێکەس لە دەرەوەی ڕووداوەکە شتەکانی بینیوە ، جیاوازە لەگەڵ بینینی کەسێک کە خۆی لە ناو ڕووداوەکە و یان بەشێک بێت لە ڕووداوەکە ، وەک ئەو شاعیرانەی شیعرییان بە هەلەکەست نووسیوە ، کە زۆربەیان لە گیراوەکان بوون و لە نێو کۆڕەساتەکە و لە نێو ڕووداوەکان بوون ، هەموویان لە نێو کەمپەکانی مردن لە گەڵ مردندا دەژیان .

مەبەستمە ئەوە بڵێم ، ئەوانەی لە دەرەوە سەیری ڕووداوەکان دەکەن ، وەک ئەوانەی خۆیان لە ناو ڕووداوەکانن وەکو یەک / ڕەنگەکان و کاریگەرییەکان و ئازارەکان و مردنەکان نابینن ..! ئەو مردنەی لە نێو شەوەکان و لە نێو چاڵە بە کۆمەڵەکانی ئەنفال هەبوو ، هەرگیز

شێرکۆ بێکەس یان هەر کەسێکی دەرەوەی ڕووداوەکە ناتوانێ وەکو خۆی ببینێت . بەمانایەکی تر ، ئەوانەی لە دەرەوەن ، بە چاوی خەیاڵ سەیری کارلێک و پێکهاتە و کاریگەرییەکانی ڕووداوەکان دەکەن ، وە شتێکی ئاشکرا و دیاریشە لە نێوان چاوی خەیاڵ و چاوی واقیع ، زۆر پێکهاتە و ڕەهەند و کارلێک و هاوکێشەی جیاواز هەن ، شاعیرانی هۆلۆکۆست ئەوانەی لە کەمپەکانی مردن بەشداربوون ، مردنیان بە ڕووتی دەبینی ، بۆیە لە نێو شیعر و نووسینەکانیان باسیان لە مردنێکی ڕووت کردووە ، دەبینین / چ لە شیعر و نووسینەکانیان ، چ لە ژیانی ڕۆژانەی خۆیان خۆ بە دوورگرتن و لە بیرکردنی ئەم مردنە ، کارێکی نەکردە و ئەستەم بووە . بۆیە هەموو شاعیرەکان لە نێو ئەم ڕووبەرە ئیشیان کردووە ، یان هەریەکە و بە جۆرێک ئیشیان لەسەر دیوێکی مردن کردووە ، یان چەمکی هۆلۆکۆست بە گشتی ، خۆی لە مردن و قڕکردن و سڕینەوە دەبینێتەوە یان سەفەری مردنی بە کۆمەڵ …! وا لە خوارەوە چەند نموونەیەکی شیعری هۆلۆکۆستی دەخەینەڕوو .

– چەند شیعرێکی هۆلۆکۆستی

١ / (یەکەمینجار کە هاتن)

شیعری / مارتین نیمۆلەر

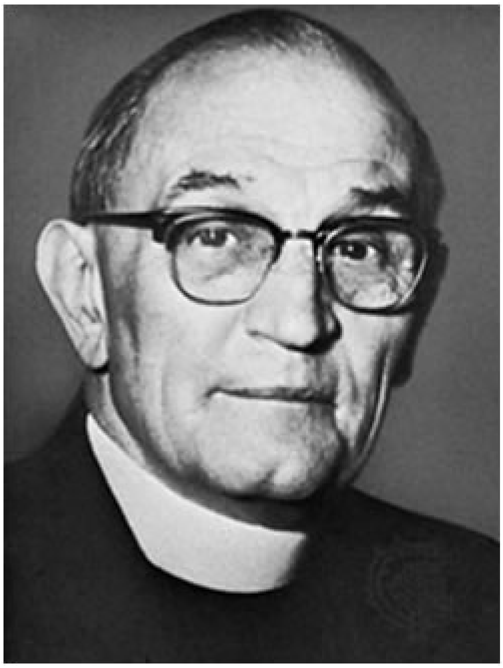

یەکەمینجار بۆ کۆمۆنیستەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من کۆمۆنیست نەبووم
دواتر بۆ سوشیالیستەکان هاتن

من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من سۆشیالیست نەبووم
پاشان بۆ کرێکارەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من کرێکار نەبووم
پاشان بۆ جولەکەکان هاتن
منیش هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من جولەکە نەبووم
دواتر بۆ منیش هاتن
بینیم هیچ کەسێک لەوێدا نەماوە
تا قسەیەک بۆ من بکات …!

---

٢ / (لە دێر زەمانەوە)

شیعری / بەربارا سۆنیک

یاریمان دەکرد و پێدەکەنین
بەختەوەر و خۆشەویست بووین
لە نێو باوەشی دایک و باوکمان دەریان هێناین
فڕێدراینە نێو ئاگرەوە
تەنها منداڵ بووین و هیچیتر
ئێمەش ئایندەمان هەبوو ،
دەبووین بە پارێزەر ، خێزانمان پێکدەهێنا ،
دەبووین بە دایک ، بە مامۆستا
خەونی جوانمان هەبوو
دواتر ئومێدەکانمان درانە دەم با
لە پڕێکدا ،
دوور خراینەوە لە شەوێکی مردوودا
وەک شتە بێبەهاکان
فڕێیاندراینە نێو ئوتومبێلەکان
تەنگ و تاریک ، نیگەران و هەناسەسوار
گریان ، برسی□تی ، مردن
لە ئاوەدانی لە دنیا دوورخراینەوە ، سڕاینەوە
بە ڕۆحیکی خۆڵەمێشی□وە هاوارمان دەکرد
با ئەمە بەسەر مرۆڤەکان دووبارە نەبێتەوە

ئەمەتان لە بیر بێ
ئەمە ئەو منداڵانە بووین
کە خەون و ژیانیان دزین و دوورخراینەوە …!

-______________

٣ / (من ناتوانم لە بیری کەم)

شیعری / ئەلیکساندەر کیمەل

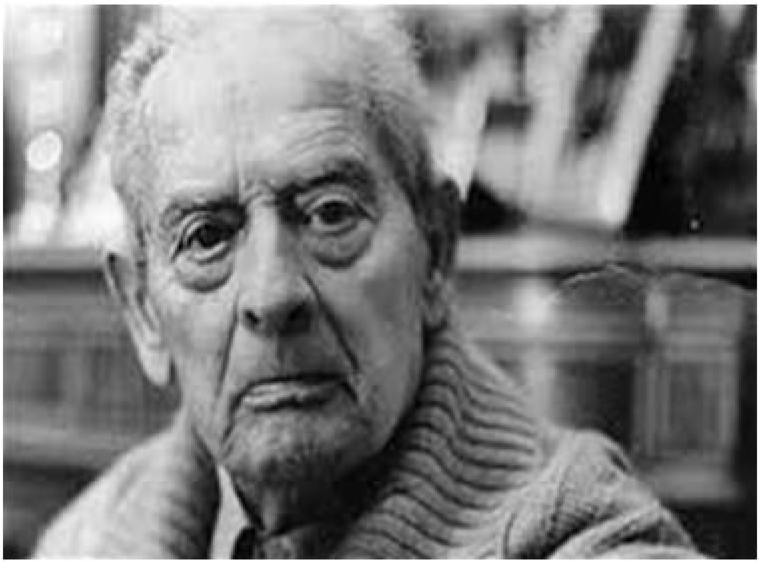

ئایا من دەمەوێت بیرم بێتەوە ؟
ئارامی گەتۆ بەر لە داگیرکردنی
لەرزینی منداڵان وەک گەڵا لە نێو بادا
گەڕانی دایکان بە لەتە نانێک
تارمایی ئاوسانی ڕانەکان و جولانەوەیان لەگەڵ ترس
نا ، من نامەوێ بیرم بێتەوە ، بەڵام چۆن بتوانم لە بیری کەم ؟
ئایا من دەمەوێ بیرم بێتەوە ، دروستکردنەوەی دۆزەخ ؟
سەدای داگیرکارەکان و کەیف و سەفای ڕاوکردنییان
ناڵەی بریندارەکان و نزاکانییان بۆ ژیان
سیمای دایکەکان وەک پەیکەرێک پڕ ببێ لە ئازار
ڕژانی ترس لە نێو خەیاڵدانی ونبوونی منداڵەکان
نا ، من نامەوێ بیرم بێتەوە ، بەڵام چۆن بتوانم لە بیری کەم ؟
ئایا من دەمەوێت بیرم بێتەوە ، گەڕانەوەی ساتە تەقێنەرەکان ؟
دیارنەمانی خێزانەکان بە ڕۆژی ڕووناک
هەستانی هەڵمی خوێناوی لە گۆرە بەکۆمەڵەکان
بێهوودەیی گەڕانی دایکان بۆ منداڵەکان

ئازارەکانی گێتۆ کە جەرگبڕ بوون وەک چەقۆ
نا ، من نامەوێت بیرم بێتەوە ، بەڵام چۆن بتوانم لە بیری کەم ؟
ئایا من دەمەوێت بیرم بێتەوە ، هاوارەکانی شەوانم
کرانەوەی بە ئاستەمی دەرگاکان و بڵاوبوونەوەی پەڕەموجەکان لە بادا
بۆنی خوێنی بەفرێ تواوەکان لە شەودا
هاوسەزی مانگ بەدەم ڕۆشنکردنەوەی ڕێگا و شوێنەکاندا
شەوانی ڕوخسار و بێبەهایی بوون ، بەبێ کەسەکانی خێزاندا
نا ، من نامەوێ بیرم بێتەوە ، بەڵام چۆن بتوانم لە بیری کەم ؟
ئایا من دەمەوێت بیرم بێتەوە ؟
کاتێک ئەوانەی ڕۆیشتوون خوداوەند مردنێکی کتوپری پێبەخشین
ئەوانەیش کە ماونەتەوە لەگەڵ ئازار و میحنەت دەتلێنەوە
گواستنەوە بۆ شوێنە نامۆ و نادیارەکان
گۆڕینی جەستە و ڕۆحەکان بە گاز و خۆڵەمێش
نا ، من دەبێ بە بیرم بێتەوە و هەرگیز نەهێڵم بیرم بچێتەوە … !

سەرچاوەکان :-
١/ کتێبی (Fascism)
By Roger Eatwell
٢/ کتێبی (Remember me)
A Holocaust SurvivorS Story
Marian Kampinski
٢/ چەند سایتێکی ئینتەرنێت لەوانە ،
Holocaust Poetry –
– Poems For Holocaust , Poem Hunter

میوانە ئاقڵەکانی پارتی…شاهۆ تۆفیق

” هەموو تێکدانێک لە گەڵ ماڵباتی بارزانیدا، بە زیانی کورد تەواو دەبێت ”

ئەمەی سەرەوە، قسەی مام جەلالە. پارتییەکان پێیان وایە (وەسفە) بەڵام لە ڕاستیدا (زەمە).
ڕاڤەکردن و ڕامان لەم قسەیە، با بە وردبینیی و سەلیقەی خوێنەر جێبهێڵین.
ئەوەی (پارتی)ی کردووەتە فەرمانڕەوا و بڕیاردەری یەکەم؛ فاکتەری چالاکیی و ئاستی خۆشەویستیی جەماوەریی ئەو حیزبە نییە. ئەفسوونەکە لەوەدا نییە ئەم حیزبە تا چەند توانیویەتی لە ئاستی سیاسیی و جەماوەرییەوە شتی گەورە بکات، بەڵکو تەلیسمەکە لەو قسەیەی مام جەلالدایە، کە ئایا بە هەموو تێکدانێک لەگەڵ ماڵباتی بارزانیدا بە زیانی هەمووان تەواو دەبێت؟
مام جەلال لە هەموو کەس زیاتر ئەزموونی ژیانی تەبایی و ناتەبایی لە گەڵیاندا هەبووە و لە هەمووانیش زیاتر دەستی لە گەورەکردنیاندا هەبووە، هەر بۆیە گشتاندنی ئەو دیدەی ئەو، ڕۆڵێکی نەگەتیڤی لە ژیانی سیاسی و پرۆسەی ململانێی دیموکراسیدا وازیکرد.

هەمووان لای پارتی میوانن!
ئەم تێڕووانینە، وێنایەک نییە پەیوەندیی نێوان میوان و خانەخوێ بەرجەستە بکات. بەڵکو بڕووایەکی بەهێزە و یەک بەیەکی ئەندامانی ئەو حیزبە دەیسەلمێنن.
لە ڕاستیدا دەبێ ئەو هەڵەیەش چاک بکرێتەوە کە پارتی وەک حیزب، بە خانەخوێ پێشان بدرێ، چونکە پارتی، تەنها ڕوکەشێکە بۆ ئۆرگانیزەکردنی کاری کەسانێک، کە خۆیان پێ لە حیزب گەورەترە.
ئەمەش گاڵتەپێکردن و کەمکردنەوەی بەها نییە، بەڵکو شانازییەکە، هەم خۆیان وەک ماڵبات قبوڵیانە و هەم ئەندامانی حیزبیش بە سنگفراوانییەوە پێی ڕازیین. ئەم بڕوایەش هی ئەمڕۆ نییە، بەڵکو لە مێژە ڕەگی لە ئەندێشەکاندا داکوتاوە و پێیان وایە هەمووان میوانی ماڵ و سفرەی ئەوان و، بەو پێیەش؛ میوان دەبێ بە ویست و ئارەزووی خانەخوێ بجوڵێتەوە و ئەو، شوێن و کات و جۆری خواردن و ئیسراحەتی بۆ دیاریبکات.

میوانە ئاقڵەکان،
ئەوەی هەمووان میوانن، لای پارتی بڕاوەتەوە، بەڵام ئەوەی کە میوانێکی لاسارە و کێ میوانێکی ئاقڵ؛ ئەوە ئەوانی تر بڕیار دەدەن.
بەو مانایەی، ئەوانەی لاساریی دەکەن و بە کەللەڕەقییان، پراکتیزەی ئەو تێڕوانینە ناکەن؛ دەکرێ لە هەر ساتێکدا بەر ڕەشەبای نیگەرانییەکانی خانەخوێ بکەون و وەک میوانێکی نەخوازراو بنەبردرێنەوە بۆ ماڵەوە و نانبڕاویش بکرێن.

ئەوانەش کە شەنی خۆیان لە گەڵ بای خان□خ□دا دەکەن و بە ئاقڵیی،
خۆیان وابەستەی فەلسەفەکەی سەرەوەی مام جەلال دەکەن؛ لە جێی باش و
کورسیی نەرم دادەنیشن و لە خوانیی گەرم نۆش دەکەن و وەک سێبەر و
کارگوزار دەبن بە پاسەوانی خەونەکان.

ئەوەی ڕەخنە لە ماڵباتی بارزانی و پارتی و خەونەکانیان بگرین؛
جێی خۆیەتی، چونکە ئەوان بڕیاردەری یەکەمن. بەڵام ئەوەی ڕەخنە
لەزۆربەی حیزب و پاڵەوانە سیاسی و عەسکەریەکانی تر بگرین، کە
بوونەتە میوانی ئاقڵی (سفرە) و (سفر)ی ژمارەی حسابەکان؛ هەم جێی
نیگەرانیی و هەم پێکەنینە.
حەمدی ساحێبقڕان، جوانی فەرمووو:
(لە دنیادا سەری موو غەم نەماوە
لە دەورەم گردە، بۆیە میسلی کێوم.)

شاهۆ تۆفیق

ئەدەب لە پێنـــاوی چـــی؟ دۆست□یقسکی بە نمونە … پاڤین ڕەمەزان

_ ڕاستە ، دەکرێت ئێمە بژین بێ ئەوەی ئاگادار بین بە هیچ ڕەگەز و
نوسینێکی ئەدەبی . دەکرێت بژین و مام□□مان لەگەڵ دەور و بەر
هەبێت بێ ئەوەی خوێندنەوەمان بۆ هیچ دەقێکی ئەدەبی هەبێت ، بەڵام
لەم بارەدا کە ئێمە نا هۆشیارین بە ئەدەب تەنیا لە خۆماندا دەژین
و زۆر هەژارین بە ئەزمون. واتە هەر شتێک ڕوداوێکی ژیانی خۆمان
نەبێت ، یا ئازارێکی ژیانی خۆمان نەبێت ، یا شادی یەکی
بەرجەستەکراوی ژیانی ڕاستەقینەی خۆمان نەبێت . ناتوانین نە
تێگەیشتمان بۆی هەبێت نە هەستی پێ بکەین. کە ئەمەش لە خۆیدا
ژیانێکی زۆر چاو بەستانە و کوێرانەیە .

هەر ئەو پێشەکی یە ڕونتر بکەینەوە ، دەکرێت بڵێین کاتێک ئێمە
لەگەڵ کاراکتەری ڕۆمانێکدا نە ژیابین ، بۆ نمونە کارەکتەرێکی دز و

ناپاک و دڵ ڕەش بێت . ئەی چۆن دەتوانین بیر لەوە بکەینەوە سایکۆلۆژیەتی مرۆڤێکی تاوانبار چۆنە ؟ چۆن لەو فەلسەفەیە تێ دەگەین کە مرۆڤێکی خراپەکار لە ژیانی خۆیدا کاری پێ دەکا و ڕەوایەتی بە خۆی دەدات خراپ بێت ؟

گرنگی ئەدەب لەوەوە سەرچاوە دەگرێت ، ئێمە دەتوانین لە ڕێگای ئەدەبەوە ، پەی بەو بارودۆخانە بەرین کە لە ژیانی ڕاستەقینەی خۆمان بونیان نیە و لێی بێ بەشین .

واتە کەسێک بە خۆشەویستەکەی خۆی بگات لە ژیانێکی ڕاستەقینەدا بێت لەگەڵی ، بەڵام لە ڕێگای شیعرێک یا غەزەلێک یا هەر دەقێکی ئەدەبیەوە، ئەزمونی خۆشەویستیەکی ناکام و جوادی□کی تا هەتایی بکات . یا بە پێچەوانەوە چەندین میل لە خۆشەویستەکەمان دور بین و لە ڕێگای بەرهەمێکی ئەدەبیەوە ئەزمونی ژوان و دەست گوشینێک بکەین و ئەو کەلێنەی ژیانمان بە پارچە شیعرێک پڕ بکەینەوە، لە درێژەی ئەم بابەتەدا من چەند ڕۆمانێکی دۆست□یفسکی بە نمونە دەهێنمەوە .هەرچەندە لێرەدا ناتوانین ماف بە خۆمان بدەین خوێندنەوە بۆ ڕۆمانی کەڵە ئەدیبێکی وا بکەین ، بەڵام تەنیا بۆ ڕون کردنەوەی ناو نیشانی باسەکە قسەی لێوە دەکەین .

کاتێک ئێمە ڕۆمانی (شەوە سپی یەکان) دەخوێنینەوە ، خۆ تەنیا بریتی نیە لە چیرۆکێکی سادەی دوو خۆسەویستی بێ چارە . لە ڕێگای ئەو ڕۆمانەوە دەکرێت ئەزمونی چاوەڕوانی بکەین ، بێ ئەوەی خۆمان چاوەڕوانی کەسێک بین .دەکرێت لە فەلسەفەی نا ئومێدی تێ بگەین بێ ئەوەی ئومێدمان بە کەسێک بنیات نا بێت . دەکرێت لە ڕێگای ئەو ڕۆمانەوە هەست بەو شادی□ بکەین کە لە دوای نا ئومێدی دێتە پێش و بە کەسێک شاد دەبینەوە.
با هەر کەسێکی گۆشەگیر بین و لە ژیانێکی کۆمەڵایەتی فراواندا نەژین ، بەڵام کاتێک ڕۆمانی (برایانی کارامز□ف) دەخوێنینەوە . بەرجەستەی ژیانێک دەکەین پڕ لە کێشە و بنیات نانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی و ململانێی ئەو کۆمەڵە کەسەی کە لە پەیوەندیەکی کۆمەڵایەتیدا دەژین و نوسەر ڕوحی بە بەر کاراکتەرەکانیدا کردوە.

با برسیش نەبین و بە سکێکی تێرەوە ڕۆمانی (هەژاران) بخوێنینەوە . لە کاتی خوێندنەوەیدا وا هەست ئەکەیت کەسێکی برسیت . ئەو ژیانە هەژارانەیە بەرجەستە دەکەیت ،کە موچەکەت بەشی دەرەتانی خۆت و دیاری□□کی جوان ناکات بۆ خۆشەویستەکەتی بنێریت . ناچار دەبیت پەرتوکێکی سوک و چروکی بۆ بکەیت بە دیاری و ئەویش سەرزەنشتی بکات . دیارە نمونەی تر بۆ ئەم مەبەستەی من هێشتا زۆر زۆرن و بە

پێویستی نازانم هەموی بخەمە بەر باس.
هەر لەم پێناوەشدا دەتوانین نوسینی ئەدەبی جیا بکەینەوە لە نوسینی بازاڕی و بێ بەها ، واتە ناکرێت ئێمە هەموو نوسینێک بکەین بە بەشێک لە ئەدەب و بە ئەدەبی بدەین لە قەڵەم. کاتێک نوسین ئەدەبێکی ڕەسەنە ، پەیامەکی سەر کێشانە بگەیەنێت و دەکرێت بابەتێکی تەواو خەیاڵیش بێت و هیچ پەیوەندی بە ژیانی ڕاستەقینەوە نەبێت ، ڕەنگە ئێمە بمانگەیەنێتە ئەو تێ گەیشتنەی هەندێک لە بەرهەمە سینەماییەکانیش دەکرێت بەشێک بن لە ڕەگەزی ئەدەبی بە شێوازێکی بینراو .

لێرەوە دەگەینە ئەوە ئەنجامەی هەر دەقێکی ئەدەبی ، چیرۆک بێت یا شیعر بێت یا ڕۆمان یا وتار یا … هتد. وامان لێ بکات بەرجەستەی ئازارێک، خەمێک، شادی یەک، بکەین بە ئەوەی لە ژیانی ڕاستەقینەی خۆماندا بونی هەبێت و بمانگەیەنێتە تێگەیشتنێکی باش لە مەڕ ئەو ناوەڕۆکەی لێی دەدوێت .ئەوە دەقێکی ئەدەبی و ڕەسەنە و لە پێناوی ئامانجەکەی خۆیدا لە دایک بووە .

تیــرۆر: مۆتەکەی دیمــوکراتی … تیرۆر: مۆتەکەی دیموکراتی

چەکی سەرەوەی “ئەتۆم!!

بەپێی سەرچاوە مێژوویەکان: کارو کردەوەی تیرۆریستیی، چ لەئاستی تاك و چ لەئاستی دەستەو تاقمدا بێت.. مێژوویەکی دێرینی هەیە بەڵام وەك ڕێکخراوێکی سیاسی و نێودەوڵەتی.. دیاردەیەکی نوێیە.
ئەمڕۆ تیرۆر بەرنامەڕێژیی دەکرێ، ئەمڕۆ تیرۆر هەڵگری ئایدیاو پەیامی سڕینەوەی ئەوی ترەو بەبێ هیچ دەسپارێزیکردنێك ڕووبەڕووی جیهان بوەتەوە. دیارە لەو بارەوە قسە زۆر کراوە، بەڵام من نامەوێ لەوێدا بوەستم بەڵکو ئەوەی منی سەرقاڵ کردووە… ئەم پرسیارەیە:
ئایا بۆچ قورسایی تیرۆر لە ووڵاتە دیموکراتیەکاندایە؟
ڕوونتر بڵێم: بۆچ زۆربەی زۆری تاوانە تیرۆریستیەکان لە کۆمەڵگە

کراوەو دیموکراتیەکاندا ئەنجام دەدرێن، نهێنیەکە لەکوێدایە، هۆکارو پاڵنەرەکانی چین؟.
ئەم نوسینە هەوڵێکە بۆ وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارە بەڵام با سەرەتا پێناسەیەك بۆ تیرۆر بکەین…

لەبەر ئەوەی مرۆڤ ئامادەییەکی پێشینەی سروشتی تێدایە بۆ فێربونی شتەکان ئەوا دەکرێ بڵێین: شەڕو پەلاماردانی ئەویتر، یەکێکە لەو شتانەی کە مرۆڤ لەڕابردویەکی دێریندا فێری بووەو تاکو ئێستا بەسەر هەمان ڕێچکەو ڕەوڕەوەی پەلاماردانی ئەوی ترەوەیە، لەشەڕو پەلاماریشدا دوو ڕەگەزی هەماهەنگ هەیە کە بریتین لە (چەك و خواستی مرۆڤ)
کاتێ کە توانای چەکەکان بەرامبەر یەکتر دەوەستن و لە کێبڕکێ دەکەوون، توانای پەلاماردانی ڕاستەوخۆی یەکتر دەوەستێ بەڵام خواستەکە دەمێنێ…
ئەوەی کە پێی دەوترێ تیرۆر "تەکتیکی بەجەستەبونی ئەو خواستەیە لە سەرووی چەکە مەیدانیەکانەوە" بەڵام ئەم بەجەستەبونە دروست نابێ تا ئەوکاتەی "ئامانج دەکەوێتە پێش بەها ئەخلاقیەکانەوە"!.

ئەڵبەتە لەدیدی مندا وڵاتانی دیموکراتیی لەگەڵ ئەوەی سەرزەمینی ئازادی و مافی مرۆڤن، سەرزەمینی دروستبون و گەشە کردنی تیرۆریستانیشن!.
با بزانین چۆن!
ئێگەر سەرنجتان دابێ.. لەپشتەوەی تاوانە تیرۆریستیەکانەوە "خۆئامادە کردن هەیە، ڕاهێنان هەیە، پلان هەیە، کات هەیەو هتد…. پاشان بەخۆنساردی و شێنەییەکی وەها جێبەجێ دەکرێن وەك ئەوەی هیچ بەربەستێکی ئاسایش (امن)ی بۆ پاراستنی هاووڵاتیان لە وڵاتدا بونی نەبێ، کە تیرۆریستان سڵی لێ بکەنەوە لەهەمانکاتدا دەبینین.. هەوڵێکی زۆر، نەك تەنیا لەنێوخۆدا بەڵکو لەئاستی نێودەوڵەتیدا هەیە بۆ لێدان و لەنێوبردنی تیرۆریستان کەچی تیرۆر هەر لەبرەودایەو ئاسۆیەك بۆ کۆتاییهاتنی بەدی ناکرێ خۆ ئەگەر ڕێکخراوێکی تیرۆریستیی لەنێو برابێ، هەر ماوەیەکەو جارێکی ترو لەژێر ناوێکی تر و لەشوێنێکی تردا سەر هەڵدەداتەوە ئەمە خۆی لەخۆیدا ئاماژەیە بۆ لە حاڵەت دەرچوون و بە دەرکەوتەیەکی جێگیرو دامەزراوی ئەو ڕێکخراوە لەجیهاندا! یانی تیرۆر لەوە دەرچوو بەری لێ بگیرێت، بەڵکو ئیتر کاراکتەرێکی سەرتاسەریی دژە ئاراستەی ڕەوتی شارستانیەتی مرۆڤەو ئەویش سەرباری هەڕەشە سروشتیەکانی وەك …سەرماو گەرماو بورکان و بومەلەرزەو

هتد… دێتە چارەنووسی مرۆڤەوە بگرە خراپتر!
دیارە کە دەڵێم خراپتر لەبەر ئەوەیە: تیرۆر لە ڕووی ئەخلاقیەوە.. دەسدرێژیەکی نابەرابەرە، هەڕەشە دەکات، پەلامار دەدات کەچی دەکەوێتە دەرەوەی پێوەری ڕووبەڕووبونەوەو خۆپارێزیی مرۆڤەوە، لەیەك کاتدا هەیەو نییە …

ڕوونادات و کەچی کۆمەڵگە دەخاتە ئەگەری "ڕوودانەوە"! واتە پێش خۆی لەکۆڵان و بازاڕو کۆڕو کۆبونەوەو ئاهەنگ و سەیرانگەو بگرە لەنێو ماڵەکانداو هتد… ئامادەیەو کەچی ناناسرێتەوە بۆ ئەوەی مرۆڤ ڕووبەڕووی بێتەوە، یان لە دەستیی هەڵبێت.
بەمە تیرۆر لە دیوە دەرەکی و ڕەواڵەتیەکەی تێپەڕی و ئەگەر جارێ هەڕەشە بێت بۆ جەستەی تاك، دەیانجار هەڕەشەیە بۆ دەروونی کۆمەڵگە کاتێ کە تیرۆریست لە سیمبولەکان دەدات، کاتێ دەستپارێزیی ناکات، کاتێ لەتاوانکردن بێباکەو هتد… بۆ ئەوەیە تاوانەکانیان زۆرترین دەنگدانەوەی هەبێت و فشارێکی زیاتر بخەنە سەر دەروونی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی، لەهەرکو□□ی ئەم جیهانەدا بێت.

ئەڵبەتە دەروون شیرازەو ڕاگری یەکەی بیرکردنەوەو تێڕوانینی مرۆڤە بۆ شتەکان و بە پەلاماردانی "دەروون" ڕاستەوخۆ عەقڵ لەتوانای داهێنان دەکەوێ بۆیە هەڕەشەی تیرۆریستان بۆ سەر دەروونی کۆمەڵگە بەرنامەیەو مەبەست: ڕێگرییە …
لە پێشەوەچونی ژیان و گوزەران و دواتر شکست پێهێنان و پاشەکشێ پێکردنی ئەو ڕەوتە شارستانیەیە کە لەوێ گیراوەتە بەر، لەوێشەوە بۆ کارئاسانی و ڕێخۆشکردن بۆ داسەپاندنی گوتارو ئایدیای خۆیان، بەسەر هەمواندا …

لەبری کاری فیکرو فەلسەفەو هەروەها ووشك کردنی توانای عەقڵ کە بزوێنەری جیهانبینی و مرۆڤناسی و پێشکەوتنەکانی ئەوێیە!
ئەوە ئارمانجە دوورەکەی تیرۆریستانەو لەپشتەوەی کارەکانیانەوە شاراوەتەوە یانی ئارمانجی حەقیقی ئەم ڕێکخراوە تیرۆریستیە لەکارەکانیاندا نییە، بەڵکو لە ڕەنگدانەوەی کارەکانیاندایە کە ترس و خورپەو ڕاچەنین و خۆبەدەستەوەدانی بێ مەرجی بەرامبەرەکەیانە کەواتە تیرۆری ئەمڕۆ، تیرۆری دوێنێ نییەو ئارمانجەکەشی گەورەترە بۆیە ناکرێ وەك حاڵەت، یان هەڕەشەیەکی دەرەکی و ڕاگوزەر لێی بڕوانین، یان مامەڵەی لەگەڵ بکەین. هەڕەشە دەرەکیەکان هەرچۆن و هەرچەندبن ئەگەری خۆپارێزییان لەخەیاڵدانی مرۆڤدا هەیە بەڵام لەهەڕەشەیەکدا کە نەزانی لەکوێوە، کەی، چۆن ئاراستە دەکرێ، ئەو ئەگەرەی نییە.

لەم نابەرابەریەدا ئەو هاوسەنگیە سروشتیەی کە مرۆڤ بۆ بوونی خۆی هەیەتی لارەسەنگ دەبێت، دواترو لەحاڵەتی بەردەوام بونی هەڕەشەو نەبونی دەرەتانی خۆپارێزی …مرۆڤ دوچاری سەرگەردانی و شڵەژانی دەروونی دەبێ و لەپێناو گێڕانەوەی سەقامگیری و هاوسەنگ کردنەوەی بوونی خۆیدا ئامادەیە خۆی بداتە دەست هەڕەشەکانەوەو ئەویش گرفتی تیرۆریستان ببێ بە بەشێك لەهەڕەشەکە، ڕوونتر بڵێم: تیرۆریستان خۆیان خەڵکێکی هەڕەشە لێکراون، ئەوەی دەیکەن
بۆ کەمکردنەوەی ئەو هەڕەشانەیە کە لەسەریاندا جێی داناوە!

دیارە بوونی مرۆڤیش وەك هەر ئاژەڵێکی تر لەسەر پەناو پەناگەو خۆپارێزیی ڕاوەستاوە، کاتێ ماڵ دروست دەکات، کاتێ کۆمەڵگەو نیشتمان و سیستەمی حوکمڕانیی و دەستورو قانون دروست دەکات، کاتێ عیبادەت دەکات.. بۆ ڕێگرتنە
لەهەڕەشەو پەلامارە دەرەکیەکان و گوزارشت کردن لەخۆیەکی سەقامگیرو خودموختار بەڵام کاتێ کە هێزێکی نهێنگر.. باز بەسەر هەموو پەناگەکانی مرۆڤدا دەدات و لە سەرەوەی پرۆسەی بەرگری و خۆپارێزیەوە، هەڕەشە لە چارەنووسی مرۆڤ دەکات.. ئەوا پەیوەندیی مرۆڤ و شوێن دەپچڕێت، بەڵکو پایەیەکی گەورەی بوونی مرۆڤ دەکەوێ و مرۆڤ لەحەقیقەتی خۆی بچوکتر دەبێتەوە.

چونکە “شوێن” تەواوکەری سوێی سروشتیی بوونی مرۆڤە، یانی شوێن وەکو هەواو نان و ئاو”، بەشێکە لەمرۆڤ
” ، بەڵام دەکەوێتە دەرەوەی پێکهاتەی لەشیەوە بۆیە بەبێ شوێنێکی پاوەجێ و دامەزراو.. ناوارەی مرۆڤ لەکار دەکەوێ و لە
بویەکی داناوە دەبێتە کاوەڕێکی گەڕۆك، دەبێتە گیاندارێکی سەرگەردانی بێ ئیرادە ئەمە لەکاتێکدایە مرۆڤ بە ئیرادەیەکی سەربەخۆوە لە ئاژەڵەکانی تر جیا دەکرێتەوە، ئەگینا بەبێ ئیرادە: لەبری ئەوەی دەست بۆ شتەکان بەرێ ، دەستی بۆ دەبەن، لەبری ئەوەی شتەکان بەکار بێنێ، بەکاری دەبەن.
ئەڵبەتە ڕۆڵی شوێن لەچارەنووسی مرۆڤدا بەجۆرێ کاریگەرە، من پێم وایە: بیرۆکەی دامەزراندنی وڵات و نیشتمان و سستەمی حوکمڕانی.. لەمەعریفەی مرۆڤدا، پاڵنەرێکی گەردوونییە، بۆ پاراستنی پەیوەندیی “مرۆڤ و شوێن”!!
لەو چوارچێوەیەدا دەزگای ئاسایش لەکۆمەڵگەدا، تایبەت تەرخانە بۆ ڕێگرتن لەهەر دەسدرێژییەکی ڕۆژانە کە بکرێتە سەر ئەو پەیوەندیە کەچی ئەوەتا لەگەڵ ئەو هەموو دیوارە ئاسنینانەی کە بە دەوری کۆمەڵگەدا دروست کراوە.. دەستی تیرۆر بەسانایی دەگاتە ئەو

پەیوەندیەو بە بەرچاوی ئاسایشەوە دەیەوێ مرۆڤ و شوێن لە یەك، جیا بکاتەوە!!

ئەمە چیمان پێدەڵێ؟

پێمان دەڵێ: لەسستەمی دیموکراتیدا بوارێك هەیە، تیرۆریست قۆستویەتیەوە بۆ خۆی و بەبێ گرفت تێیدا دەژێ، یانی تیرۆریست خزاوەتە ناو سستەمی حوکمڕانی وڵاتەوەو لەسەرەوەی بازنەی کارکردنی دەزگای ئاسایشەوە، خۆی بۆ هەڵمەتەکانی ئامادە دەکات!.

دیارە ئەو بوارە لای من ئاوەهایە:

وڵاتانی دیموکراتی لەسەر بنەمای دەستوری و قانونیی، پشت ئەستور بە فیترەت و مافی مرۆڤ دامەزراوون، لە ڕوبەڕو بونەوەی تاوان و تاوانکاراندا کار لەسەر بەڵگەو بەدواداچون و لێکۆڵینەوە دەکەن، ئەوەش پێویستیی بەماوەی زەمەنییەو ماوەی زەمەنیش وادەکات" کاتی تاوان و سزای تاوانکار" لە یەکتر دوور بکەونەوە، لەم دوورکەوتنەوەدا بوارێکی ئاسایش دروست دەبێت لەو بوارەدا پەیامێکی گرنگ و چارەنووسساز وون دەبێ، کە بریتییە لە"هەستی سزا وەرگرتنی تاوانکاران" لەزەینی کۆمەڵگەدا ئەمە لەکاتێکدایە کە تاوان و سزا لەکۆمەڵگەی بەشەریدا لفانەن، هیچکامیان بێ ئەویتریان نییە، ئەگەر تاوان کرا دەبێ سزادان هەبێت، لەوە گرنگتر ئەوەیە:

ئاسایشی گشتیی وادەبینێت کە کۆمەڵگە بەجۆرێ لەجۆرەکان لەو سزادانە ئاگاداربێت.

هەر بۆیە لەهەموو کۆمەڵگەکاندا بەچاك و خراپ "سزادان" جێبەجێ دەکرێ ئیتر ئەو سزادانە جەستەیی بێت یان دەروونی، ڕاستەوخۆ بێت یان ناڕاستەوخۆ.

لە وڵاتە فاشیو دیکتاتۆریەکاندا سزای تاوانکار بە توندی و بە ئاشکرا، دەستەوبرد بێ هیچ ڕەچاوکردنێکی وویژدانی و مرۆڤگەرایی جێبەجێ دەکرێ و دەدرێتەوە بە ڕووی کۆمەڵگەدا.

هەروەتر ئەوەیە کە ئەم سزادانە "هەستپێکراوە" هەر لە سزادانی تاوانکاراندا ناوەستێ بەڵکو لە هەر سزادانێکدا زیاتر لە پەیامێك دەنێرێت بۆ هاوڵاتیان..

1-خۆ نمایشکردنی دەوڵەت وەك پارێزەرێکی بەهێزی ئاسایشی گشتی .

2-هەڕەشەی پێشوەخت بۆ چاوشکێنی و تۆقاندنی هەرکەسێك ئەگەر لەداهاتوودا بیەوێ

تاوانی لەوشێوە بکات!.

سەربارى ئەوانەش ناوبەناو بۆ ئەوەی ترسی سزادان لەزەینی هاوڵاتیاندا …

وەك خۆی بمێنێتەوە.. سیناریۆ دروست دەکرێ، گوایە لەو ڕێگەوە بەر

بە تاوانکردن دەگرن لەڕاستیشدا وایە، ئەم جۆرەی سزادان وایکردووە، تاوانکردن، بەگشتی، تاوانکردنیی بەمەبەست و ڕێکخراو بەتایبەت، لەوێ دەگمەن ڕوو بدات!

بەڵام ئەوەمان بیرنەچێ کە پێشوەخت دراوە لەهاووڵاتیان، هەڕەشەی پێشوەختی سزادان.. هاووڵاتیانی گۆج کردووەو توانا ناوەکیەکانی لەکار خستوون، ئەوەش لەگەڵ بوون (وجود)ی مرۆڤدا نایەتەوە.

ڕێگرتن لەتاوان و فەراهەم کردنی ئاسایشی گشتی، ناکرێ بە دەستوقاچ بەستنەوەی هاووڵاتیان دابین بکرێ!

بەڵکو دەبێت مرۆڤ خاوەندارێتی سروشتیانەی خۆی بکات ئەوجا تاوان نەکات ...ڕوونتر بڵێم: ئەوجا ڕێگەی تاوانکردنی لێ بگیرێت!!

چونکە بوونی مرۆڤ دەکەوێتە بەر لەشتەکان، یانی دەبێ دەوڵەتو ئاسایش لەپێناوی بوونی مرۆڤدابن، نەك پێچەوانەکەی، کە لە ووڵاتانی فاشیدا پەیڕەو دەکرێ! ئەوە سەبارەت بە ووڵاتانی فاشی!

بەڵام ئێمە قسەمان لەسەر کۆمەڵگە دیموکراتی و ماف پەروەرەکانە...

ڕەوشەکە لێرە جیاوازە، ئەمان لەدرێژەی پرۆسیسی پەروەردەو پێگەیاندن و بونیادنانی تاکەکان، لەسەر بنەمای تێڕوانینی عەقڵانی و ڕێژەیی و مافی مرۆڤ و ڕێزگرتنی ئەوی تر، تا ڕادەیەکی باش: هەم تاوانکردنیان کەم کردەوە، هەم سزادانیان سوك کرد.

لەهەمانکاتدا کۆمەڵگە پێویستی بە “هەست پێکردنی” سزادانی تاوانکار نیە! بەوشێوەیە توانییان ئەو کەلێنە پڕ بکەنەوە کە لە ڕەوشیی کارکردنی ئاسایشی کۆمەڵگەدایەو هاووڵاتیانیش خاوەندارێتیی خۆیان بکەن و بە تواناکانی خۆیانەوە بژین!.

بەڵام ئەمە تەنیا بۆ خۆیان تەواوە، بۆ ئەو خەڵکە تەواوە کە پێشوەخت ئامادە کراوون بۆ ژیانکردنێکی ڕێژەیی و دیموکراتیانە!

ئەڵبەتە کە دەڵێین: ژیانکردنیی دیموکراتیانە، مەبەستمان لەو چوار ڕەگەزە ... پێکهێنەرەیە کە فەیلەسوفی بەناوبانگی میسری دکتۆر موراد وەهبە بۆمان باس دەکات

1-عەلمانیەت

2-گرێبەستی کۆمەڵایەتی

3-تەنویر

4-یبراڵ.

بەڵام بە بۆنەی ئەو کرانەوە کولتوریەی کە هەیانە.. خەڵکێکی زۆر لە ووڵاتە داخراو و دواکەوتوەکانەوە ڕوویان کردووەتە کۆمەڵگە دیموکراتی و پێشکەوتوەکانی ڕۆژئاوا، ئەم خەڵکە وێڕای ئەوەی ئامۆزیان بۆ کراوەتەوە، وەکو هاووڵاتیانی ئەوێ، بە هەمان مافەکانی ئەوانەوە، لەگەڵ خەڵکی ئەوێدا دەژین!.

ئەم ئاڵۆز کردنەوەو قبوڵ کردنەی کۆمەڵگە دیموکراتیەکان، بۆ خەڵکانی پەنابەر وەك لایەنی ئەخلاقی و مرۆڤدۆستیی. . کارێکی مەزنە، ئەی لەڕووی ئاسایشەوە… ئایا ئەو تێکەڵبونە کارێکی گونجاوە؟
بێگومان نەخێر
چونکە ئەو خەڵکەی کە ڕوویان کردووەتە کۆمەڵگە دیموکراتیکان، بە پاشخانێکی کولتوری و تێڕوانینێکی ڕەهاو پەتییەوە هاتوون، خاوەنی هیچ خوێندنەوەیەکی دەلالیی ژیانکردنی ئەوێ نین!
لەدیدی ئەمانەدا، ئەو بوارەکە لە ئاسایشی ئەوێدایە، بە ناوچەی بێشایی دوور لە چاودێریی دەسەڵات دەبینرێت!
دیارە لەنێو ئەو خەڵکەدا تەیاری ئسوڵی ئیسلامیی هەیە ئەم تەیارە بە خاوەنداریکردنی حەقیقەتی ڕەهاوە، لە ڕابردوویەکی کەلەپوریدا ڕاوەستاوەو ئامادەی بەشداربونی ڕەوتی شارستانیی ئەمڕۆ نییە، بەڵکو فۆرمی ژیانکردنی خۆی هەیە کە ناکۆکە بە فۆرمی ژیانکردنی ئەوێ و دەیەوێ بیگەیەنێتە جیهان لە هەمبەریشدا کۆمەڵگەی دیموکراتیی، سەرزەمینی شتە گۆڕاوەکانە، شتە گۆڕاوەکانیش پێویستیان بە تێڕوانینی ڕێژەیی و پێشەوەچوونی بەردەوامی ژیان و گوزەرانی هاووڵاتیانە.

ئاوەها بوینە خاوەنی دوو بەرەی ناکۆك و دژە ئاراستە لەیەك کات و لە یەك سەرزەمیندا،
“بەرەی ڕەهاو بەرەی ڕێژە” یان بڵێین: بەرەی “لە ڕابردوودا وەستاو و بەرەی پێشەوەچوو”
ئەمە لەکاتێکدایە کە هیچکام لەم دوو تێڕوانینە ئەوی تری قبوڵ نییەو هەریکە لای خۆیەوە کار بۆ لەنێوبردنی بەرامبەرەکەی دەکات.
ئاشکرایە کە بەرەی ڕێژە کار لەسەر فیکرو مەعریفەو پەروەردەی عەقلانی دەکات و دەیەوێ تێڕوانینی تاکەکان بە ئاراستەی شتە گۆڕاوەکاندا بەرێ و ڕێی چەقبەستن و متبونیان لێ بگرێ.
لە هەمبەریشدا بەرەی ئسوڵیەت بە پێچەوانەوە کار دەکات، لەبری ئەوەی بە ئاراستەی، شتە گۆڕاوەکاندا هەنگاو بنێت، هەوڵدەدات شتە گۆڕاوەکان ڕاگرێت و تێڕوانینەکان لەسەر حەقیقەتێکی وەهمی داکوتێ!

دیارە ئسوڵیەت خۆی لەخۆیدا دەکاتە “کارکردن بەبێ پشتیوانیکردنی کاری عەقڵ”
بۆیە لە ململانیەکاندا کار بە ڕق و کینەو توڕەبون و دەمارگرژیی و هتد… دەکات، تا دواجار دەگاتە پلەی هەرە بەرزی هەڵچون و پەلاماردان، کە تیرۆرە!
بەکورتیەکەی: تیرۆری ئەمڕۆ بەرزترین پلەی ئسوڵییەتەو کاتێ کە

قورسایی کاری ئەوان… لە کۆمەڵگە دیموکراتیەکاندایە، دەگەڕێتەوە بۆ بونی ئەو بوارەی کە ئەوان بە ناوچەی بۆشایی دوور لە چاودێریی دەسەڵاتی دەزانن، ئەو بوارە لەلایەن تیرۆریستانەوە قۆزراوەتەوە بۆ خۆڕێکخستن و پلاندانان و چۆنیەتی جێبەجێ کردنی کارە تیرۆریستیەکانیان، واتە لای تیرۆریستان خۆڕێکخستن و پلاندانان گرنگترە تا ئەنجامدانی کارەکانیان.

بەڵام لەقانونی وڵاتە دیموکراتیەکاندا پێچەوانیە، ئەنجامدانی کارەکان لە پێشترن! ئەوەش زەمینەی خۆشتر کردووە بۆ بەرفراوان بون و گەورە بونی مەودای تیرۆر لەجیهاندا چونکە تیرۆریستێك کە ئامادەی خۆکوشتن بێت هیچ باکێکی بە “بە شوێن دەست و بە دواداچون و گرتن” نییە، کە لە کۆمەڵگە دیموکراتیەکاندا بۆ یەکلایی کردنەوەی کەیسی تاوانکار پشتی پێدەبەسترێت.

ماوە بڵێم: ئەو شەڕەی کە تیرۆریست بەرپای کردووە، ڕاستە ڕوخسارێکی دینیی هەیە بەڵام لە بنەچەدا بەریەك کەوتنی بەرەی ڕەهاو بەرەی ڕێژەیە!

بە مانایەکی تر: شەڕی ئسوڵیەتی ئیسلامییە، دژ بەو سەرزەمینەی کە بۆ تێڕوانینی ڕێژەیی نەبێت دەست نادات، ئەو شەڕە دەکەن و بێ ئاگان لەوەی کە ئەو سەرزەمینەی لێیدەدەن هەمان ئەو سەرزەمینەیە کە خۆیانی لەسەر ڕاوەستاوە!!

پرسیاری گرنگ ئەوەیە:

دەرەنجامی ئەم گرفتە بەکوێ دەگات؟

بە بڕوای من داهاتووی “دیموکراتی” ڕووەو ئەگەری پاشەکشێ و کاردانەوەی توند هەنگاو دەنێ، کە من بەش بەحاڵی خۆم ئاوەهای دەخەمڕوونم:

1-ئەگەر کۆمەڵگە دیموکراتی بوو، دەبێ لە تاکی دیموکراتیخواز بەولاوە خەڵکی تری
تێدا نەژی.

2-سزای تاوانکار وەك پەیامێکی دەرونیی و ئامادەیی وڵات لەزەینی کۆمەڵگەدا…
دەهێنرێتە مەودای هەستپێکردنی گشتیەوە.

3-هاتنەوەی قەیسەرو ماڵئاوایی کردن لە سستەمی دیموکراتی، هاوشێوەی ئەو
ماڵئاوایی کردنەی کە لەسەر دەستی ئەفڵاتون کرا …

کاتێ کە یونان لەلایەن ئسپارتاوە داگیر دەکرێ ئەفڵاتون گوناهەکەی دەخاتە ئەستۆی ئەو دیموکراتیەی کە لەیونان پەیڕەو دەکرا، لەگەڵ ئەوشدا داوای گەڕانەوەی حوکمی ڕەهای کرد!.

تێبینی: بۆ نوسینی ئەم بابەتە کەڵکم لە کتێبی (رباعیة الدیمقراطیة) لەنوسینی فەیلەسوفی
میسری د.موراد وەهبە وەرگرتووە.
بۆ زانیاری: کتێبی ناوبراو کراوە بەکوردی و لەئایندەیەکی نزیکدا
دەکەوێتە بەر دیدەی خوێنەر.

ڕەنجەی نابینا
دوورترین ژووری دونیا 2/10/2016

من برینم … بەختیار محەمەد

من لە یۆنانەوە تا ئێستا
لە مادەوە تا ئێستا
جەنگاوەرم،
بەڵام هێشتا ڕێی ئازادی خۆم
پێ نازانم.
ئاخ، من برینی قووڵی مێژووی
هەموو مرۆڤایەتیم.
من گەلێکم، گەلێکی کۆچەری
لە نێوان مان و نەمانی خۆمدا
هەمیشە کۆچەرم.
من لەوەتەی هەم
ڕێی حەقیقەتم پێ نادۆزرێتەوە.
من گەلێکم لە بیابانی مێژوودا
خواش دەستی لێ هەڵگرتووم.
ئاخ، چەند سەرلێشێواو و سەرگەردانم!
خۆم هەمیشە برین لە جەستەی خۆم
دروست دەکەم.
من برینەکانم
دەکەمە ماڵی دوژمنەکانم.
من جەنگاوەرێکم
لەناو برینی بەسوێی خۆمدا
پاڵەوانم.

من هەمیشە فریوخواردووی
گفتی شەیتانەکانی ناو مێژووم
(من ئیسماعیلم و هەمیشە سەردەبڕدرێم).
من هەمیشە ئادەمێکم و لە بەهەشت
دەردەکرێم.
من لەوەتەی هەم
دوژمنم لە خۆم خۆشتر دەوێ.
من لەوەتەی هەم
باوەڕ بە خۆم ناکەم
باوەڕ بەوانی دیکە دەکەم.
ئاخ، من هەمیشە پاڵەوانی
ناو برینەکانی جەستەی خۆمم.
من لەناو ئەشکەوتی برینەکانی خۆمدا
مێژووی دڵڕاوی خۆم دەنووسمەوە و
شۆڕشان بەرپا دەکەم.
من لەناو برینە تاریکەکانی خۆمدا
سەما بۆ کوژرانی هابیلانەی خۆم دەکەم.
من لەوەتەی هەم
لەبەرچاوی دوژمنەکانم
سەما بۆ کوژرانی هابیلانەی خۆم دەکەم.
(من هەم قابیلم و هەم هابیلیش).
من جارێك لە شاخم
جارێکیش لە پایتەختەکانم.
من هەمیشە کۆچەرم،
کۆچەرێك
لە نێوان مان و نەمانی خۆمدا.

نامەیەک بۆ کاک ئازاد جوندیانی هاورێم.. ... دڵشاد مەجید

کاتێک نامەی دەست لەکارکێشانەوەکەتم بینی. دڵم خۆش بووم کە بۆئاشکراو ئازادانە دەست لەسەر کێشەو گیروگرفتەکانی یەکێتیت

داناوە.. بەڵام ئەوەی بەلای منەوە مایەی سەرنج و شۆک وبێزارکەر بوو.. تۆ ئازایانە و راستگۆیانە، ودوور لە بەرژەوەندی و پاساو دروورستکردن، باست لەجەوهەری حەقیقی و هۆکاری ئەو ئیفرازات و کێشانەت نەکردووو. کە هۆکار و موسەبی ئەو بەلا ڕێدانەی یەکێتین، زانستیانەو بابب□تیانە و بێلایەنانەو، خەمخۆرانە، نەتخست□ تەڕوو، تۆ ل□ نامەکەتدا دەڵێت، ئەگەر تاڵەبانی ئامادەگی و بوونی هەبوایە، ئەم نامەیە نەدەنووسرا.
بەمانايەکی تر کاک ئازاد جوندیانی، تۆ هیچ کێشەو گرفتت نیە لەگەڵ گەندەڵی و ناشەفایەتی و بە بنەماڵە کردن و کارتێڵ و مافیاکانی ناو یەکێتی، ئەگەر تاڵەبانی لەکایەی سیاسی مابوایە، بەواتایەکی تر کاک ئازاد ، تۆ هیچ
ئارایشەو گرفتت نیە لەچۆنیەتی بەروەبردن و ئیدارەدانی یەکێتی، ئەگەر تاڵەبانی ئامادەگی هەبوایە، خەمخۆریت بۆ شەفافیەت چاکسازایی.. و پاوانکردن و ناعەدالەتی ناو یەکێتی قبوڵ بوو . تا ئەوکاتەی تاڵەبانی پشت و پەنات بێت و لە ئیمتیازات و دەسکەوتەکان بێ بەشی نەدەکردیت؟؟

دەبوایە ئازاد جوندیانی بۆ مێژوو، بۆ نەوەی داهاتوو و بۆ نووسینەوەی مێژووێکی رەخنەگرانە. بۆ بەرچاو روونی کادیرو ئەندامان و بنەماڵەی شەهیدان، راستیە تاڵەکەی هۆکاری ئەو سەرگەردانیەی یەکێتیت بخستبایە ڕوو.

کە تاڵەبانی هۆکاری ئەم سەرگەندانیەی یەکێتیە، بازرگانی نەوت و کۆمپانیاکانی حزب و بەبنەماڵەکردنی یەکێتی، گشتی لەژێر چاودێری و سەرپەرشتی تاڵەبانی کراوە.

ئایا، کۆمپانیاکانی نۆکان و قەیوان و مۆنۆپۆڵەکەی ئیدارەی گشتی، لەدوای نەخۆشیەکەی تاڵەبانی سەریانهەڵدا؟ ئایا بازرگانی نەوت دوای نەخۆشیەکەی تاڵەبانی بوو؟ ئەی ئەوە کێ بوو لەگەڵ بارزانی لەهۆڵی مامۆستا سەعد لەهەولێر ، قوفلی ناردنە دەرەوەی نەوتی کردەوە؟

ه□رچ□ت، لە پەیوەندیەکی تەلەفۆنی بە منت نەووت، ئەوکاتەی لی□ژنەیەک لەناو یەکێتی ، بۆ شەفافکردنی پرسی نەوت، بەسەرپەرشتی(جەمیل هەورامی) پێک هێنرا. کاتێک جەمیل هەورامی لە ئەڵمانیا دەچێتە لای مام جەلال (ئەوکاتەی عەمەلیاتی چۆکی بۆدەکرا، (ئەوکاتە تاڵەبانی بە جەمیل هەورامی ووت، (ئەوە قوبادم لەئەمریکا هێناوەتەوە، کردومەتە بەرپرسی مەلەفی نەوت)

ووتت، جەمیل هەورامی و لیژنەکە تووشی شۆک بوون، لەو بڕیارەی مام جەلال ، کە بەبێ پرسی م،س بڕیارێکی وای داوە. .
منیش پێم ووتی ،واتە هەموو کێشەکان هۆکارەکەی مام جەلالە.(تۆش ووتت بەڵێ وایە، بەلام وەک ڕێزێک لە نەخۆشیەکەی نامەوێ بەهیچ شێوەیەک باسی بکەم)
هیوادارم، ئەم نامەیە بەدڵێکی فراوان وەرگریت، جارێکی تربەنامەکدا بجیتەوە، ئەو راستیە تاڵانە بخەیتە روو، ئەوکاتە من یەکەم کەس دەبم کە داکۆکی و پشتگیری لە تێزو بیروبۆچونەکانت بکەم.
لەگەڵ رێزی
دڵشاد مەجید- سوید
١٤-٢-٢٠١٧